

наприклад, навіть такої її окремої складової, як кримінальна субкультура, не є новою, але є доволі заплутаною (особливо за останні роки). Це обумовлюється у т.ч. і тим, що питання субкультури раніше розглядалось поза субкультурною концепцією.

Отже, є потреба не тільки у всебічному та ґрунтовному дослідженні теорії та історії субкультур, але й усвідомлення їх провідної ролі у культурно-історичному процесі, зокрема через розвиток та поширення концепції субкультур. Концепція субкультур є доволі перспективною галуззю для дослідження (один з доказів цього – стрімкий розвиток різноманітних субкультур в усьому світі та в Україні зокрема). Концепція субкультур має стати важливою і невід’ємною частиною у подальшому розвитку світової та вітчизняної культурології, а теорія та історія субкультур має бути особливим, провідним розділом не лише у філософсько-історичному вимірі, але й розглядатись у культурологічному, історичному, філософському, мистецькому та інших соціогуманітарних контекстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безклубенко С. Д. Стан і перспективи розвитку культурології / С. Д. Безклубенко. // Вісник КНУКіМ. Сер. Педагогіка. – К., 2000. – Вип. № 3. – С. 6-14.
2. Кірсанов В. В. Прикладна культурологія: сутність та витоки / В. В. Кірсанов. // Питання культурології. – К., 2007. – Вип. 23. – С. 40-44.
3. Панченко В. І. Мистецтво в контексті культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук: спец. 09.00.08 «Естетика» / В. І. Панченко. – К., 1999. – 36 с.
4. Радзівський В. О. Про теорію та історію субкультур: нариси до субкультурології : монографія / В. О. Радзівський. – К. : Вид-во «Логос», 2013. – 276 с.

РОЛЬ ДИРЕКТОРА ХАРКІВСЬКОГО ПРАКТИЧНОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ В. Л. КІРПІЧОВА В СТАНОВЛЕННІ ШКОЛИ СЛЮСАРНОЇ СПРАВИ ПРИ МЕХАНІЧНИХ МАЙСТЕРНЯХ ІНСТИТУТУ

Радюгуз С.А.

«Школа для навчання молодих спеціалістів зі слюсарної справи і підготовки з них майстрів та підмайстрів з обробки металів», утворена при механічних майстернях Харківського практичного технологічного інституту (ХПТІ; в сьогоднішній – НТУ «ХПІ») в студіях з історії технічної освіти і науки весь час оминалася. Таке ставлення спричинило низка обставин. «Школа...», не будучи самостійною установою, не бралася до уваги при загальному вивченні ремісничої та технічної освіти. Також цілком очевидним здається, що являючись складовою частиною вищого технічного навчального закладу, її

весь час доводилося залишатися в тіні свого «старшого брата». Отже, і в розвідках, присвячених історії Харківського політехнічного інституту, цей підрозділ займав місце не більше, як просто згадка.

Тож не випадково білою плямою залишилася роль директора ХПТІ – професора Віктора Львовича Кірпічова у створенні при інституті слюсарної школи. Хоча її діяльність, насправді, вплинула на поширення технічних знань серед населення, що мало важливе значення у період промислового піднесення, яке спостерігалось на півдні Російської імперії в останні роки XIX ст. Більше того, школа слюсарної справи при механічних майстернях технологічного інституту, стала цілком самобутнім явищем в історії технічної освіти в Наддніпрянській Україні в кінці XIX – початку XX ст. Вона являлася спробою вертикальної інтеграції різних рівнів навчання при вищій інженерній школі: коли при одній навчальній установі мали готуватися кадри для вирішення різних рівнів завдань.

Ідею створення подібної школи при Харківському технологічному інституті ініціював безпосередньо директор установи – Віктор Львович Кірпічов в середині 90-х років XIX ст. Точна дата, на жаль, залишається невідомою. Проте очевидно, що тому мав передувати цілковитий устрій майстерень інституту.

Для реалізації цього проекту вчений зібрав спеціальну комісію, до складу якої увійшли механік та всі професори механічної технології інституту. Після розробки основного кола питань, щодо діяльності майбутнього навчального підрозділу – Віктор Львович виніс проект школи на обговорення навчального комітету, який із завзяттям підтримав починання директора [1, Арк. 27].

На цьому ж засіданні навчального комітету затвердили положення, щодо майбутньої школи, зокрема: а) учні мали прийматися в майстерні в чисельності, визначеній керівництвом інституту, відповідно до можливостей приміщень та механічного устаткування майстерень; б) вступники повинні були досягти 14-річного віку, мати здорову будову тіла, вміти писати і читати; в) саме навчання мало продовжуватися чотири роки, наприкінці яких тим хто займався успішно видавалося свідоцтво про проходження курсу слюсарної справи при ХПТІ; г) у випадку негідного поведіння учні могли бути звільнені керівництвом інституту; д) плата за навчання становила 30 карбованців за рік, які сплачувалися протягом перших двох років. Третій і четвертий роки навчання являлися безкоштовними. Окрім того, вихованцям третього і четвертого років навчання за рішенням керівництва могла призначатися заробітна плата [2, Арк. 2 – Ззв.].

12 серпня 1895 р. В. Л. Кірпічов у своєму листі до Очільника Харківського навчального округу просив клопотати перед Міністром народної освіти про дозвіл приймати учнів в майстерні інституту. «Майстерні ці, – писав Віктор Львович, – можуть бути названі невеликим машинобудівним заводом, який добре забезпечений відповідними машинами та знаряддям, і де виконуються різноманітні механічні роботи. Таким чином, ці майстерні мають всі

необхідні умови для організації при них практичної ремісничої школи...» [2, Арк. 1].

Згідно бачення вченого учні цієї школи мали навчатися прийомам роботи з металами, вміти доглядати за паровою машиною, бути знайомими з азами механіки та знати елементарні прийоми креслення. Тож по закінченню курсу вихованці школи цілком могли стати успішними майстрами та підмайстрами з обробки металів, ремонту та експлуатації сільськогосподарських машин тощо.

25 листопада 1895 р. надійшла відповідь, згідно якої Міністр народної освіти листом від 6 листопада № 23742 дозволив приймати до навчання учнів [1, Арк. 65зв.]. Проте, граф. І. Д. Делянов не оминув вказати і власне бачення щодо постановки цього питання. Так, згідно наказу, «знаходячи розроблені навчальним комітетом умови для вступу загалом укладеними вірно», він вважав не достатнім приймати в учні юнаків навчених лише грамоті. Натомість, міністр вважав за доцільне вимагати від вступників свідoctва про закінчення курсу в початкових училищах. Саме ж навчання «... не варто обмежувати лише прийомами обробки металів», додавши до навчального курсу також прийоми з обробки дерева і відомості із технології дерева та металу. Це, з одного боку, ще раз підкреслювало відношення міністерства до «кухарських дітей», а з іншого – ускладнювало процес організації відповідного рівня навчання. Тим не менш, головне завдання було виконано – школа почала діяти.

Однак, метою створення школи Віктор Львович бачив саме допомогу у доступі до технічних знань найбіднішим верствам суспільства. Тож через два роки – 5 грудня 1897 р. він знову звертається до Очільника Харківського навчального округу з проханням клопотати про зменшення плати за навчання з 30 крб. до 10 крб., а також про дозвіл звільняти третину учнів від плати взагалі. «Плата ця (30 карбованців) надто висока, і стоїть на заваді до вступу ... дітей майстрів та інших осіб із найбідніших класів суспільства...», – писав він у своєму листі. Вчений бачив у цьому небезпеку. Адже за високої ціни за навчання в школу будуть вступати вихідці із більш високих верств суспільства, які не змогли вступити ні в гімназію, ні в реальне училище за відсутністю будь-яких задатків до навчання. В. Л. Кіріпчов безпідставно стверджував, що «...з них ніколи не вийдуть справжні працівники, що не будуть вважати ручну працю обтяжливою» [2, Арк. 7 – 8].

Тож науковець вважав, що найкраще було б віддавати перевагу дітям майстрів, що працюють при інститутських майстернях, а також служителів інституту. У цьому була певна хитрість. З одного боку, він ніби дбав про працівників інституту, що мало дати добру ремісничу підготовку для наступного покоління і слугувало б значною мірою формуванню принципу спадкоємності та наступності кадрового забезпечення в інституті. З іншого боку – більшість майстрів та нижчих служителів інституту і представляли собою ту саму найбіднішу верству населення, яку міністерство вже одного

разу оминуло ще при утворенні слюсарної школи. Тож будуючи своє звернення у цьому ключі Віктор Львович цілком міг розраховувати на успіх.

І дійсно, 24 березня 1898 р. Очільник Харківського навчального округу своїм листом повідомив Навчальному комітетові ХПТІ, що Міністерство надало дозвіл на реалізацію ініціатив професора В. Л. Кірпічова. Однак, вчений вже не застав цього дозволу. 30 січня 1898 р. Віктора Львовича тимчасово призначили до затвердження штату директором та викладачем Київського політехнічного інституту із переводом на відповідну посаду при Міністерстві фінансів, якому підпорядковувався новостворюваний інститут.

Можливо саме полишення посади директора ХПТІ та переїзд вченого до Києва вплинули на те, що школа слюсарної справи при механічних майстернях інституту так і не набула скільки-небудь значного розвитку. Наступні директори технологічного інституту мали своє бачення розвитку установи, відповідно до якого і діяли. Однак школа не переставала існувати. Якщо першого січня 1897 р. вона нараховувала лише 7 учнів, то вже через рік їхня чисельність зросла до 12 [3, Арк. 36]. А на кінець 1898 р. кількість її вихованців зросла до 25. Впродовж існування школи кількість учнів залишалася сталою приблизно на тому ж рівні [4, Арк. 30].

У подальшому, після приходу на посаду директора ХПТІ Д. С. Зернова, до підготовчого курсу навчання перед практичними заняттями додалися арифметика та елементарна геометрія, для яких було найнято вчителя 1-го Харківського міського приходського училища – О. Максименка, та виділено чотири навчальні години щотижня [5, Арк. 18 – 19]. Останній розробив відповідні навчальні програми.

Велике значення у підготовці майстрів відводилося самоосвіті. Кожному учню видавалася записна книжка, у яку він був зобов'язаний щоденно занотовувати виконані ним протягом дня роботи. При цьому безпосередній запис вони мали робити вдома після робочого дня. Вранці ж – конспекти здавалися на перевірку. Подібна практика відігравала значну роль у формуванні самостійності та відповідальності майбутніх майстрів слюсарної справи.

Отже, загалом школа слюсарної справи при механічних майстернях ХПТІ стала самобутнім і успішним осередком підготовки фахівців відповідного профілю. Її створення головною мірою завдячувало корифею технічної освіти, безпосередньо фундатору – першому директору Харківської вищої технічної школи Віктору Львовичу Кірпічову.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДАХО, ф. 770, оп. 1, спр. 232, 69 арк.
2. ДАХО, ф. 770, оп. 1, спр. 226, 13 арк.
3. ДАХО, ф. 770, оп. 1, спр. 287, 76 арк.
4. ДАХО, ф. 770, оп. 1, спр. 774, 141 арк.
5. ДАХО, ф. 770, оп. 1, спр. 303, 19 арк.